

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень

Карпінська Ганна Володимирівна

УДК 663.2+65.014.1

**РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ ВИНОРОбСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ
УПРАВЛІННЯ ЇХ ЖИТТЄВИМ ЦИКЛОМ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

Науковий керівник

доктор економічних наук, доцент

Ковальов Анатолій Іванович

Одеський державний економічний університет, проректор з наукової роботи,
завідувач кафедри економіки та управління національним господарством

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор

Зайнчковський Анатолій Олександрович,

Національний університет харчових технологій,
завідувач кафедри економіки і права

кандидат економічних наук

Бревнов Олексій Олексійович,

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України,
старший науковий співробітник відділу ринкових механізмів і структур

Захист відбудеться «20» березня 2009 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.177.01 в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 65044, м. Одеса, вул. Французький бульвар 29.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 65044, м. Одеса, вул. Французький бульвар 29.

Автореферат розісланий «17» лютого 2009р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Степанов В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Радикальні зміни, що відбулись та відбуваються в економіці України: перехід до ринкових відносин, проведення інтеграційної політики держави до СОТ і ЄС, потребують прискореного забезпечення економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Перехід до ринкових умов, нажаль, в багатьох випадках негативно вплинув на економічний стан підприємств. Багато з них так і не вийшли на бажаний рівень беззбитковості, не спромоглися бути конкурентними та фінансово стійкими. В сучасних умовах непередбачено мінливої ринкової кон'юнктури та гострої конкурентної боротьби пошук ефективного інструменту управління, який би забезпечував стабільний розвиток вітчизняних підприємств, набуває особливої актуальності, що підтверджується численними теоретичними розробками і практичними дослідженнями зарубіжних та вітчизняних учених, присвячених реструктуризації підприємств.

Питання реструктуризації підприємств досліджено у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців: О. І. Амоші, М.Д. Аістової, Є.А. Бельтюкова, Б.В. Буркинського, А.І. Бутенка, Г.В. Бутковської, М. Ванденборта, Л. Водачека, В.М. Гейця, В.М. Гриньової, С.Б. Довбні, А.І. Ковальова, К. Кордана, Ф.З. Мардаровського, Л.П. Страхової, Т. Фолмена. Проте, залишається невирішеною низка теоретичних і методичних питань, які вимагають подальшого наукового обґрунтування, перш за все, у напрямку діагностування та реструктуризації вітчизняних підприємств, з урахуванням об'єктивної закономірності розвитку, а саме етапів їх життєвого циклу. Не визначені методичні питання діагностування з урахуванням реальних умов діяльності та специфічних характеристик підприємств, зокрема підприємств виноробства. Необхідність вирішення зазначених проблем обумовила вибір теми дисертації, її цільову спрямованість та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичних планів держбюджетних науково-дослідних робіт Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України „Розвиток підприємництва в промисловості України” 2006-2008р.р. (номер державної реєстрації 0106U003154) – особиста участь автора полягає в дослідженні сучасних концепцій розвитку виробничих мереж на основі кластерного підходу та обґрунтуванні створення кластеру виновиробників Одеської області; та планів науково-дослідних робіт Одеського державного економічного університету „Запровадження кластерних моделей господарювання – важливий чинник підвищення конкурентоспроможності економіки Одеської області”, 2008р. (номер державної реєстрації 0104U0066) – особиста участь автора полягає у визначенні місця Одеської області у виновиробництві країни, в розробці структури кластеру виновиробників і визначенні функцій його учасників.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в поглибленні теоретичних засад реструктуризації підприємств, в розробці методичного інструментарію і прикладних рекомендацій щодо здійснення діагностування та реструктуризації підприємств виноробства України для ефективного управління їх життєвим циклом.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність постановки таких завдань:

- розглянути сучасні концепції реструктуризації та діагностування підприємств, а саме уточнити поняття „реструктуризація підприємства”, доповнити класифікацію видів реструктуризації в залежності від етапів життєвого циклу підприємства та визначити місце і роль економічної діагностики в комплексі заходів щодо реструктуризації підприємства;
- проаналізувати динаміку розвитку виноробної галузі для виявлення факторів, які впливають на ефективність діяльності підприємств виноробства, за допомогою технологій

кластерного аналізу згрупувати підприємства виноробства за ключовими показниками життєвого циклу, провести економічне діагностування для визначення етапів їх життєвого циклу;

- розробити поетапно-структурований підхід до діагностування та реструктуризації підприємств виноробства для ефективного управління їх життєвим циклом;

- розробити інструментарій економічного діагностування підприємств виноробства, який забезпечує визначення етапу життєвого циклу підприємства, і основу вибору певного виду реструктуризації підприємства, адекватного до його етапу розвитку;

- розробити варіанти та схеми реструктуризації підприємств виноробства відповідно до етапів їх життєвого циклу та базових стратегій розвитку;

- обґрунтувати економічну доцільність та ефективність реструктуризації підприємств виноробства шляхом створення кластеру виновиробників Одеської області.

Об'єктом дослідження є виробничо-господарська діяльність підприємств виноробства в аспекті визначення етапів їх життєвого циклу та варіантів реструктуризації.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні і практичні засади реструктуризації підприємств як інструменту управління їх життєвим циклом.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять: положення теорії управління, дослідження вітчизняних та зарубіжних учених у сфері реструктуризації підприємств, законодавчі та нормативні акти України з питань господарської діяльності підприємств.

В процесі вивчення та аналізу проблемних питань дисертації використано такі загальнонаукові прийоми і методи: логічний – для уточнення поняття „реструктуризація підприємства”, порівняльної оцінки – при дослідженні сучасних підходів до реструктуризації; формалізації, системного аналізу та синтезу – при розробці поетапно-структурованого підходу до діагностування та реструктуризації підприємств виноробства; фінансово-економічного та статистичного аналізу – при визначенні проблем, тенденцій і перспектив розвитку підприємств виноробства; кластерного аналізу – при здійсненні групування підприємств виноробства за ключовими показниками життєвого циклу; ситуаційного аналізу – при формуванні стратегічних перетворень підприємств виноробства.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, фахова література, матеріали наукових конференцій та періодичних видань, статистичні дані Державного комітету статистики України і Міністерства промислової політики України, результати власних досліджень та аналізу, інформація, зібрана автором на підприємствах виноробства України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні нового методично-структурованого підходу до діагностування та реструктуризації підприємств виноробства. Основні положення дисертації, які визначають її наукову новизну та винесені на захист, полягають у такому:

вперше:

- розроблено поетапно-структурований підхід до діагностування та реструктуризації підприємств виноробства, який передбачає комплекс заходів щодо: проведення діагностування підприємства, визначення етапу його життєвого циклу, визначення виду і направленості реструктуризації, коректування базової стратегії підприємства відповідно до виду реструктуризації, визначення перетворень підприємства згідно нової стратегії, формування „пакету” документів із проведення реструктуризації та реалізацію програми реструктуризації, що забезпечує можливість ефективного управління життєвим циклом підприємства;

удосконалено:

– теоретичні основи реструктуризації підприємства шляхом визначення основних видів реструктуризації, а саме випереджальної, адаптаційної, фінансово-оздоровчої, санаційної, що забезпечує наукове обґрунтування вибору певного виду реструктуризації підприємства залежно від етапу його життєвого циклу;

– інструментарій економічного експрес-діагностування підприємств виноробства, а саме запропоновані ключові показники життєвого циклу, які забезпечують визначення інтегрального показника експрес-діагностування, і основу вибору певного виду реструктуризації підприємства;

дістало подальший розвиток:

- визначення поняття „реструктуризація підприємства” як цілеспрямованого комплексу змін в структурі підприємства для вирішення наявних постачальницьких, виробничих, економічних, технологічних, маркетингових, соціальних та організаційних проблеми для ефективного управління його життєвим циклом;

- застосування технологій кластерного аналізу для групування підприємств виноробства за ключовими показниками життєвого циклу і побудови кластеру виновиробників Одеської області для підвищення їх конкурентоспроможності.

- визначення ефекту синергії підприємств виноробства на основі оцінки гудвіла, яка акумулюється активами підприємств виноробства, та на основі чистого доходу підприємств для обґрунтування ефективності створення кластеру виновиробників Одеської області.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці поетапно-структурованого підходу до діагностування та реструктуризації підприємств виноробства, впровадження якого дозволяє ефективно управляти їх життєвим циклом. Основні наукові положення роботи доведено до рівня методичних рекомендацій, які можна використовувати при діагностуванні та реструктуризації промислових підприємств України.

Представлені в роботі результати аналітичних досліджень, методичні розробки та рекомендації прийняті до впровадження правлінням ВАТ „Одеський завод шампанських вин”(м. Одеса, акт №5 від 25.07.2008р.), ВАТ „Комсомолец”(м. Арциз-2, акт №287 від 10.10.2008р.). Окремі теоретичні і методичні розробки дисертаційного дослідження, а саме – технології кластерного аналізу та економічного діагностування підприємств використовуються у практичній діяльності Головного управління економіки Одеської обласної державної адміністрації (довідка № 115/11 від 20.01.2009р.)

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною завершеною роботою здобувача. Наукові положення, розробки та пропозиції, що містяться в роботі та виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, що видані у співавторстві, в дисертації використано тільки ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача і становлять індивідуальний внесок автора. Конкретний внесок здобувача в цих роботах зазначений в авторефераті у переліку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати проведених досліджень, висновки і рекомендації, що подані в дисертації, оприлюднені на II Міжнародній науково-практичній конференції „Харчові технології -2006” (м. Одеса, 17-19 жовтня 2006р.), Міжнародній науковій конференції „Новітня цивілізація: проблеми становлення і трансформації” (м. Дніпропетровськ 22-23 травня 2008р.).

Окремі положення та основні результати дисертаційної роботи доповідались на науково-методичних конференціях професорсько-викладацького складу Одеської

національної академії харчових технологій (2005-2008р.р.) та Одеського державного економічного університету (2002р., 2008р.) де отримали позитивну оцінку і рекомендовані для використання в науково-дослідній роботі і в навчальному процесі.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи опубліковано у 10 статтях у збірниках наукових праць, з них 8 - у наукових фахових виданнях і 2 у тезах конференцій. Загальний обсяг складає 4,56 д.а. (особисто автору належать 3,06 д.а.).

Структура й обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (107 найменувань) і 5 додатків. Повний обсяг дисертації – 170 сторінок комп'ютерного тексту, в тому числі 27 таблиць, 22 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету і задачі дослідження, його предмет і об'єкт, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі „**Теоретичні засади реструктуризації підприємств**” досліджено теоретичні питання реструктуризації, проведено аналіз сучасних моделей реструктуризації підприємств, виявлено їх переваги та недоліки, узагальнено зміст поняття «реструктуризація підприємства», запропоновано визначення основних видів реструктуризації за ознакою етапу життєвого циклу.

Аналіз теоретичних поглядів стосовно реструктуризації дозволяє зробити висновок про різні трактування визначення «реструктуризація підприємства». В більшості випадків реструктуризацію підприємства розглядають як підготовчу стадію приватизації, призначену для розділення підприємства на окремі підрозділи з подальшою їх приватизацією як окремих об'єктів. Або як зміну організаційної структури, або стилю управління підприємством в після приватизаційний період. Термін реструктуризація існує паралельно з такими як «санация» і «фінансове оздоровлення» і іноді ототожнюється з ними, хоча не розкриває самого поняття реструктуризація.

У дисертації запропоновано розглядати реструктуризацію як цілеспрямований комплекс змін в структурі підприємства для вирішення наявних постачальницьких, виробничих, економічних, технологічних, маркетингових, соціальних та організаційних проблеми для ефективного управління його життєвим циклом.

Дослідження теоретичних питань реструктуризації дозволило поглибити їх шляхом визначення основних видів реструктуризації за ознакою етапу життєвого циклу підприємства: випереджальну - етапи зростання та стабілізації, адаптаційну - етап стагнації, фінансово-оздоровчу - скорочення, санаційну - занепад. В роботі запропоновано визначення основних видів реструктуризації: випереджальна реструктуризація – цілеспрямований комплекс змін в структурі підприємства, які направлені на розширення бізнесу, прискорений відрив підприємства від конкурентів і створення його унікальних конкурентних переваг; адаптаційна реструктуризація – цілеспрямований комплекс змін в структурі підприємства, які направлені на стабілізацію бізнесу та адаптацію підприємства до змін у зовнішньому середовищі; фінансово-оздоровча реструктуризація – цілеспрямований комплекс змін, направлений на стабілізацію бізнесу та створення стійкої фінансової системи підприємства; санаційна реструктуризація – цілеспрямований комплекс змін, направлений на створення нового господарчого суб'єкту, що не має боргів.

Дослідження концепцій реструктуризації підприємств дозволив виділити такі моделі реструктуризації підприємств як: вартісна, портфельна, ділової досконалості, прагматична. Результати аналізу зазначених моделей свідчать про те, що вони характеризуються відсутністю поетапно-структурованого підходу до проведення економічного діагностування

і реструктуризації підприємства і не враховують об'єктивну закономірність його еволюції.

Узагальнення точок зору різних науковців і шкіл з проблеми діагностування підприємства дозволило запропонувати визначення економічного діагностування, розширити зміст експрес-діагностування, функціонального і комплексного діагностування підприємства.

Економічне діагностування — це система наукових знань і сфера практичної діяльності, метою якої є дослідження процесів на підприємстві, виявлення його сильних і слабких сторін, визначення стану підприємства, пошук його внутрішніх резервів і можливостей для поліпшення існуючої ситуації. Економічне діагностування підприємства включає експрес-діагностування, функціональне і комплексне діагностування зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства.

Експрес-діагностування зовнішнього середовища – це оцінка ключових показників, що характеризують основні тенденції і закономірності розвитку зовнішнього середовища підприємства і дають об'єктивну картину поточного стану його навколишнього середовища.

Експрес-діагностування внутрішнього середовища підприємства - це оцінка ключових показників, що характеризують результативність діяльності підприємства, з метою виявлення «критичних» відхилень від норми та виявлення сфер, що вимагають проведення більш глибокого аналізу;

Функціональне діагностування зовнішнього середовища підприємства – це оцінка чинників зовнішнього середовища прямої дії на діяльність підприємства: постачальників, споживачів, конкурентів, кредиторів, інвесторів.

Функціональне діагностування внутрішнього середовища підприємства – оцінка окремих (проблемних) складових його господарської діяльності.

Комплексне діагностування зовнішнього середовища – оцінка чинників зовнішнього середовища непрямої дії: економічної, політичної, техніко-технологічної, соціальної, правової і т.ін.

Комплексне діагностування внутрішнього середовища підприємства визначено як оцінка всіх складових господарської діяльності підприємства.

Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що проблема реструктуризації на даний час не вирішена повною мірою і тому потребує подальших наукових та практичних розробок.

У другому розділі „Тенденції розвитку підприємств виноробства в аспекті **варіантів їх реструктуризації**” обґрунтовано вибір об'єкту дослідження – підприємств виноробства, проаналізовано сучасні тенденції їх розвитку, здійснено кластерний аналіз підприємств виноробства Одеського регіону. За результатами кластерного аналізу проведено групування підприємств за ключовими показниками життєвого циклу, здійснено економічне діагностування окремих підприємств, які увійшли у різні групи, визначено етапи їх життєвого циклу.

Для обґрунтування вибору об'єкту дослідження та проведення економічного діагностування підприємств виноробства використані статистичні дані виноробної галузі та дані фінансової звітності 24-х підприємств виноробства Одеської області за 2005-2007р.р.

Дослідження тенденцій розвитку виноробної галузі дозволило зробити висновок, що, незважаючи на скорочення площ виноградних насаджень та валового збору винограду, відбувається зростання обсягів виробництва та імпорту винопродукції. Так, обсяги виробництва винної продукції у 2007р. збільшилися у порівнянні з 2000р. на 98,08%. Площі виноградників за даний період скоротилися на 45,12%, валовий збір винограду зменшився на 70,75%, імпорт продукції виноробства збільшився на 51,61%. Зазначена ситуація свідчить

про наявність негативних тенденцій в розвитку виноробної галузі і про те, що зростання обсягів виробництва відбувається переважно за рахунок збільшення обсягів імпортованих виноматеріалів і за рахунок зниження якості вітчизняної продукції.

Вибір об'єктом дослідження підприємств виноробства Одеської області зумовлений низкою причин, а саме: Одеська область має найбільшу питому вагу з площ виноградників в Україні - 39,8 %; займає другу позицію з обсягів виробництва винної продукції - 20%; на території області зосереджена третя частина виноробних підприємств, п'ята частина заводів шампанських вин, чверть коньячних заводів України, наукові бази розвитку виноробства та підготовки кваліфікованих спеціалістів.

З метою виявлення характерних недоліків у роботі підприємств виноробства Одеської області, а також ідентифікації етапів їх життєвого циклу, був проведений кластерний аналіз діяльності 24 об'єктів виноробства (див.рис.1) та економічне діагностування окремих підприємств.

Результати кластеризації підприємств виноробства за період з 2005-2007 р.р.	Група №1. Етап життєвого циклу - зростання		
	9	1	17
	Група №2. Етап життєвого циклу - стабільність		
	2	5	6
	7	8	10
	11	14	15
	16	18	19
	22	23	24
	Група №3. Етап життєвого циклу - стагнація		
	3		
Група №5. Етап життєвого циклу - скорочення			
13	12	21	
Група №4. Етап життєвого циклу - занепад			
4		20	

Рис. 1. Розподіл підприємств виноробства Одеської області за етапами їх життєвого циклу

Процедура кластеризації проводилася на базі чотирьох показників, що розраховані на основі фінансової звітності підприємств, за якими можливо визначити етапи життєвого циклу підприємств, а саме індексів динаміки чистого доходу від реалізації продукції, активів, власного капіталу, чистого прибутку підприємств.

Проведене економічне діагностування окремих підприємств різних кластерів дозволило уточнити їх стан та етапи життєвого циклу. Діагностування здійснено за такими групами показників як ключові показники життєвого циклу, ліквідності, фінансової стійкості (платоспроможності), ділової активності та рентабельності підприємства. Зроблено висновок про те, що суб'єкти господарювання, що формують п'ять груп - кластерів, знаходяться на різних етапах життєвого циклу. В межах цих груп діяльність першого та

другого кластеру є успішною і вони знаходяться відповідно на етапах зростання та стабілізації. Отже, їхнє керівництво може здійснювати випереджальну реструктуризацію для їх подальшого економічного зростання. Діяльність одного підприємства, що формує третій кластер, характеризується значними коливаннями показників, тому пропонується проведення адаптивної реструктуризації, що дозволить перебороти етап стагнації підприємства. Найбільш віддаленим від лідерів (кластерів №1, №2) є кластер №4. Результати діагностування одного з підприємств (№4) свідчать про те, що стан цього підприємства характеризується значним зниженням показників. Підприємство наближається до банкрутства і потребує проведення санаційної реструктуризації. Найбільш тісний зв'язок з кластером №4 має кластер №5. Результати проведеного діагностування підприємства №12 кластеру №5 свідчать про наявність кризових явищ в його діяльності. Більшість значень досліджених показників мають негативну динаміку, що характеризує етап скорочення підприємства і потребу проведення фінансово-оздоровчої реструктуризації.

Таким чином, результати проведених в роботі кластеризації та діагностування підприємств виноробства Одеської області надали можливість ідентифікувати кластери підприємств, які знаходяться на етапах зростання, стабілізації, стагнації, скорочення та занепаду (рис.1), розробити для кожної з груп конкретні й адресні рекомендації та виділити найбільш привабливі групування підприємств для створення кластеру виновиробників Одеської області.

В третьому розділі „**Перспективи розвитку та підвищення ефективності підприємств виноробства**” запропоновано методично-структурований підхід до діагностування і реструктуризації підприємства виноробства, варіанти та схеми реструктуризації залежно від етапу його розвитку та базової стратегії підприємства. Для підвищення ефективності діяльності підприємств виноробства Одеської області запропоновано створення регіонального кластера виновиробників, проведено розрахунок ефекту синергії підприємств виноробства запропонованого кластеру.

Проведений у дисертаційній роботі аналіз існуючих концепцій реструктуризації підприємств, а також кластерний аналіз та діагностування підприємств виноробства надали можливість автору розробити поетапно-структурований підхід до діагностування та реструктуризації підприємства цієї галузі (рис.2).

Технологія даного підходу передбачає проведення діагностування підприємства за двома напрямками: діагностування внутрішнього і зовнішнього середовища суб'єкта господарювання (етап 1 блок-схеми діагностування та реструктуризації підприємства виноробства, рис.2) з виявленням основних причин кризи, ключових проблем і можливостей. Діагностування зовнішніх і внутрішніх умов функціонування підприємства розділено на експрес, функціональне і комплексне діагностування.

Виходячи із специфічних рис підприємств виноробства, експрес-діагностування зовнішнього середовища — це попередній аналіз, що оцінює динаміку таких показників: площ виноградників в Україні, урожайності та валового збору винограду; виробництва, експорту, імпорту та споживання продукції виноробства.

Експрес-діагностування внутрішнього середовища підприємства базується на критеріях, представлених в таблиці 1, які забезпечують мінімальні витрати часу і засобів і дозволяють первинно визначити етап життєвого циклу підприємства на основі ключових показників життєвого циклу. При необхідності запропоновані показники можуть вивчатися детальніше при здійсненні функціонального діагностування підприємства.

Критерії експрес-діагностування підприємства

Показники	Характеристика показника
Ключові показники життєвого циклу підприємства	
1. Індекс динаміки чистого доходу підприємства, Ічд	Характеризує зростання (зменшення) грошових коштів від продажу продукції
2. Індекс динаміки активів підприємства, Іа	Характеризує зростання (зменшення) вартості використовуваних активів
3. Індекс динаміки власного капіталу підприємства, Івк	Характеризує зростання (зменшення) вартості капіталу підприємства
4. Індекс динаміки чистого прибутку підприємства, Ічп	Характеризує зростання (зменшення) прибутковості підприємства

Після визначення ключових показників експрес-діагностування підприємства проводять розрахунок інтегрального показника життєвого циклу підприємства, який акумулює в собі значення запропонованих показників.

Інтегровано-оціночний підхід до експрес-діагностування забезпечує мінімальні витрати часу і дозволяє на підставі одержаних результатів визначити діапазон варіювання інтегральної оцінки та етап життєвого циклу підприємства (таблиця 2).

У випадку, якщо динаміка ключових показників життєвого циклу позитивна і підприємство знаходиться на етапах зростання або стабілізації, подальше діагностування не проводиться, в протилежному випадку здійснюється функціональна діагностування підприємства (див. рис.2).

Таблиця 2

Шкала визначення етапу життєвого циклу підприємства

№п/п	Інтегральний показник життєвого циклу підприємства (Іжц)	Діагноз
1.	>1	Етап життєвого циклу підприємства - зростання
2.	$>0,75 \leq 1$	Етап життєвого циклу підприємства - стабілізація
3.	$>0,5 \leq 0,75$	Етап життєвого циклу підприємства - стагнація.
4.	$>0,25 \leq 0,5$	Етап життєвого циклу підприємства - скорочення
5.	$\leq 0,25$	Етап життєвого циклу підприємства - занепад

Слід зазначити, що в умовах обмежених ресурсів (часу, фінансових коштів) ефективніше починати з обстеження внутрішнього середовища підприємства, а далі в рамках проблем, що визначилися, ознайомитися з його зовнішнім оточенням. Такий підхід дозволяє значно зменшити обсяг інформації, що переробляється.

Послідовність проведення діагностування підприємства принципового значення не має, оскільки даний процес припускає застосування ітерації: діагностування ряду сторін внутрішнього середовища викликає необхідність звернення до зовнішнього середовища, а після вивчення деяких аспектів зовнішнього середовища необхідно звернутися до внутрішнього і т.ін.

Функціональне діагностування зовнішнього середовища підприємства включає: діагностування положення постачальників, споживчого ринку, конкуренції в галузі.

Функціональне діагностування внутрішнього середовища підприємства здійснюють за такими складовими господарської діяльності як ліквідність підприємства, фінансова стійкість (платоспроможність), ділова активність, рентабельність. За кожною групою складових господарської діяльності підприємства зафіксовано відповідний інструментарій проведення діагностування.

Комплексне діагностування підприємства здійснюють у разі повної втрати підприємством платоспроможності та у разі надання кредиторомі або фіскальними органами до відповідних державних органів заяви про порушення справи про банкрутство. Призначається повна аудиторська перевірка і ухвалюється рішення про визнання або невизнання підприємства банкрутом, розробляються план санації і відповідний бізнес-план реструктуризації.

В залежності від етапу життєвого циклу підприємства здійснюють вибір належного виду реструктуризації підприємства та визначаються основні напрями перетворень підприємства (етап 3, 4 блок-схеми діагностування та реструктуризації підприємств виноробства на рис.2).

Підприємствам виноробства, які знаходяться на етапах зростання та стабілізації запропоновано проведення випереджальної реструктуризації. Така реструктуризація направлена на розширення бізнесу і передбачає створення унікальних конкурентних переваг підприємства та прискорений відрив підприємств від конкурентів. Підприємствам, які знаходяться на етапі стагнації, запропоновано проведення адаптаційної реструктуризації, що направлена на стабілізацію бізнесу, та передбачає концентрацію зусиль підприємств на укріплення існуючих позицій на ринку та організацію випуску конкурентоспроможної продукції.

Підприємствам на етапі скорочення запропоновано проведення фінансово-оздоровчої реструктуризації, яка направлена на стабілізацію бізнесу та створення стійкої фінансової системи підприємства.

Підприємствам виноробства, які знаходяться на етапі занепаду, рекомендовано проведення санаційної реструктуризації. Даний вид реструктуризації передбачає скорочення бізнесу та створення нового господарчого суб'єкта, який не має боргів.

В рамках запропонованих базових стратегій в дисертаційній роботі розроблені можливі варіанти та схеми реструктуризації підприємств виноробства (етапи 5, 6 блок-схеми діагностування та реструктуризації підприємств виноробства, рис. 2).

На базі результатів (етапів 1-6) формують: перелік заходів щодо здійснення відповідних видів перетворення підприємства, проводять розрахунок очікуваної економічної ефективності обраних заходів, складають бюджет реструктуризації підприємства, призначають виконавців і співвиконавців, розподіляють відповідальність за реалізацію кожного заходу, виділяють необхідні ресурси і призначають строки виконання.

Після розробки «пакета» документів по реструктуризації підприємства здійснюють реалізацію даного процесу. В період здійснення реструктуризації й після її завершення рекомендується проведення діагностування підприємства (повернення до етапу 1), що буде сприяти гарантованому зниженню невиправданих витрат підприємства і відобразити реальну картину управління життєвим циклом підприємства.

Таким чином, запропонований поетапно-структурований підхід до діагностування і реструктуризації дозволить із мінімальними втратами часу і фінансових ресурсів провести діагностування підприємства й ефективно управляти процесом реструктуризації, відслідковуючи зміни у його життєвому циклі.

З метою підвищення конкурентоспроможності підприємств виноробства Одеського регіону, а також для цілеспрямованого використання державних коштів на розвиток виноградарства запропоноване створення кластеру виновиробників Одеської області. Розроблено структуру кластеру, визначено склад та основні функції його учасників.

Для обґрунтування ефективності створення кластеру виновиробників Одеської області проведено розрахунок ефекту синергії на основі оцінки гудвіла, яка акумулюється активами підприємств виноробства, та на основі чистого доходу підприємств кластера.

За результатами розрахунків найбільш ефективним є формування виноробного кластеру із залученням підприємств, що увійшли по результатам кластерного аналізу у групи-кластери №1, №2, №3. При взаємодії підприємств кластеру №1 ефект синергії може бути отриманим за рахунок об'єднання активів підприємств у розмірі 107,48 тис. грн., на основі чистого доходу від реалізації продукції прибуток підприємств зменшиться на 173,63 тис. грн. При взаємодії підприємств кластеру №2 понадприбуток досягає 2580,37 тис. грн. – за першим методом розрахунку, 17731,49 тис. грн. – за другим методом. В кластер №3 за результатами кластерного аналізу увійшов один об'єкт, тому ефект синергії у даному варіанті відсутній. Варіант взаємодії підприємств груп-кластерів №1, №2, №3 значно збільшує ефект синергії за першим методом до 13442,21 тис. грн, за другим - до 20170,13 тис. грн. Інші групи-кластери підприємств або взаємодія підприємств окремих кластерів визначили менший ефект синергії з використанням двох ключових економічних показників.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання що виявляється у розробці та вдосконаленні методичних та практичних рекомендацій з реструктуризації підприємств виноробства. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Проведений дисертантом аналіз існуючих підходів до реструктуризації та діагностування підприємства дозволив уточнити поняття «реструктуризація підприємства», а саме - реструктуризацію підприємства визначено як цілеспрямований комплекс змін в структурі підприємства для вирішення наявних постачальницьких, виробничих, економічних, технологічних, маркетингових, соціальних та організаційних проблеми для ефективного управління його життєвим циклом;

Дослідження теоретичних засад реструктуризації дозволило поглибити їх шляхом виокремлення основних видів реструктуризації за ознакою етапу життєвого циклу підприємства: випереджуючу (етапи зростання та стабілізації), адаптаційну (етап стагнації), фінансово-оздоровчу (скорочення), санаційну (занепад) та запропонувати визначення кожного виду.

Узагальнення різних точок зору з вирішення проблеми діагностування підприємства дозволило автору запропонувати визначення економічного діагностування, розширити зміст експрес-діагностування, функціонального і комплексного діагностування підприємства.

2. Дослідження тенденцій розвитку вітчизняної виноробної галузі дозволило зробити висновок, що, незважаючи на зростання обсягів виробництва винопродукції, відбувається скорочення площ виноградних насаджень та валового збору винограду. Негативні тенденції в розвитку галузі підсилюються переважно за рахунок збільшення обсягів імпортованих виноматеріалів та за рахунок зниження якості вітчизняної продукції.

Проведений в роботі кластерний аналіз та діагностування підприємств виноробства Одеського регіону дозволив виявити характерні недоліки у роботі цих підприємств, ідентифікувати групи - кластери підприємств, які знаходяться на етапах зростання,

стабілізації, стагнації, скорочення та занепаду, розробити для кожної групи об'єктів конкретні й адресні рекомендації.

3. Запропонований поетапно-структурований підхід до діагностування та реструктуризації підприємства виноробства, відображає найважливіші етапи процесу діагностування з визначенням етапу життєвого циклу підприємства, виду та направленості реструктуризації, коректуванням базової стратегії підприємства, відповідних перетворень підприємства згідно нової стратегії, формування „пакету” документів з проведення реструктуризації та реалізацію програми реструктуризації підприємства.

Розроблений поетапно-структурований підхід до діагностування і реструктуризації підприємства виноробства дозволяє науково обґрунтувати механізм підготовки та прийняття рішень щодо реструктуризації підприємства і забезпечити ефективне управління його життєвим циклом.

4. Дослідження теоретичних підходів до економічного діагностування та методик аналізу фінансово-господарського стану підприємств дозволило запропонувати інструментарій економічного діагностування, який забезпечує визначення етапу життєвого циклу підприємства і основу вибору виду реструктуризації підприємства, адекватного до його етапу розвитку.

Розроблена методика діагностування підприємства виноробства передбачає два напрями, а саме: діагностування його внутрішнього та зовнішнього середовища. Діагностування зовнішніх і внутрішніх умов функціонування підприємства поділено на: експрес-діагностування, функціональне та комплексне діагностування. Для кожного з видів діагностування наведено відповідний інструментарій.

5. Дослідження тенденцій розвитку виноробної галузі та специфічних характеристик підприємств виноробства дозволило розробити варіанти та схеми реструктуризації підприємств, які відповідають етапам їх життєвого циклу. Запропоновані варіанти та схеми реструктуризації знайшли своє застосування в еталонних стратегіях розвитку підприємств, а саме: інтегрованого, диверсифікованого та концентрованого росту.

6. Проведене дослідження сучасних концепцій розвитку виробничих мереж на основі кластеризації, а також застосування технологій кластерного аналізу дозволило виділити найбільш привабливі групування підприємств виноробства та обґрунтувати економічну доцільність створення кластеру застосовуючи методи оцінки ефекту синергії на основі оцінки гудвіла.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Карпинская А.В. Модель разработки программы реструктуризации предприятий пищевой промышленности // Труды Одесского политехнического университета : статьи / А.В. Карпинская, Р.К. Кузанашили. – Одесса, 1999. – Вып. 3(9). – С. 273-277. *Особистий внесок здобувача*: Визначена сутність складових моделі реструктуризації підприємств харчової промисловості.

2. Карпинская А.В. Развитие существенных сторон управления производством в современных условиях // Труды Одесского политехнического университета : статьи / А.В. Карпинская, Ф.З. Мардаровский. – Одеса, 2001. – Вып. 4(16). – С. 234-238. *Особистий внесок здобувача*: Досліджено питання співвідношення державної, колективної та приватної форми власності з позиції дієвого управління виробництвом.

3. Карпінська Г. В. Реструктуризація виробництва і управління як один з напрямків підвищення ефективності виробництва // Вісник соціально-економічних досліджень ОДЕУ : Зб.наук. праць: статті / Г.В. Карпінська. – Одеса, 2002. – Вип. 12. — С.171-174.

4. Карпинская А.В. Качество, как важнейший фактор повышения конкурентоспособности продукции // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету : статті / А.В. Карпинская, Т.Н. Волошина, О.Б. Ткаченко. – Дніпропетровськ, 2005. – Т. 2, вип.205. – С. 369-378. *Особистий внесок здобувача*: Виконані маркетингові дослідження ринку виноробної продукції, досліджені передумови реструктуризації ТОВ „ПТК Шабо”

5. Карпинская А.В. Инновационная деятельность предприятия, как путь повышения конкурентоспособности продукции Одесского завода шампанских вин // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету : статті / А.В. Карпинская, Т.Н. Волошина, О.Б. Ткаченко. – Дніпропетровськ, 2006. – Т. 1, вип. 218. – С.369-378. *Особистий внесок здобувача*: Виконані маркетингові дослідження ринку шампанської продукції, досліджені передумови реструктуризації Одеського заводу шампанських вин.

6. Карпинская А.В. Реструктуризация предприятий виноделия, как одно из направлений повышения их конкурентоспособности // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету : статті / А.В. Карпинская, Т.Н. Волошина. – Дніпропетровськ, 2007. – Т 5, вип. 232. – С.1232-1238. *Особистий внесок здобувача*: Розкрито зміст категорії „реструктуризація підприємства”, обґрунтована доцільність здійснення випереджальної реструктуризації підприємства.

7. Карпінська Г.В. Діагностування підприємств виноробства при здійсненні їх реструктуризації // Вісник соціально-економічних досліджень ОДЕУ : Зб.наук. праць : статті / Г.В. Карпінська, А.І. Ковальов. – Одеса, 2008. – Вип. 31. — С.153-158. *Особистий внесок здобувача*: Розроблено інструментарій економічного діагностування підприємства.

8. Карпінська Г.В. Кластер як перспективна форма реструктуризації підприємств виноробства // Регіональний збірник наукових праць з економіки „Прометей” : статті / Г.В. Карпінська, Є.В. Лазарева Є.В. – Донецьк, 2008. – № 2(26). –С.114–119. *Особистий внесок здобувача*: Здійснено кластерний аналіз діяльності підприємств виноробства Одеської області та проведено розрахунок ефекту синергії підприємств, які запропоновані до складу виноробного кластера.

Матеріали наукових конференцій

9. Карпинская А.В. Инновационная деятельность предприятия, как путь повышения конкурентоспособности продукции Одесского завода шампанских вин/ А.В. Карпинская, Т.Н. Волошина, О.Б. Ткаченко // Пищевые технологии -2006: Междунар. науч.-практ. конф., 17-19 октября 2006г.: тезисы докл. – Одесса, 2006 - С. 137 *Особистий внесок здобувача*: Виконані маркетингові дослідження ринку шампанської продукції, досліджені передумови реструктуризації Одеського заводу шампанських вин.

10. Карпінська Г.В., Ковальов А.І. Кластер як форма реструктуризації підприємств виноробства / Г.В. Карпінська Г.В., А.І. Ковальов // Новітня цивілізація: проблеми становлення і трансформації : міжнар. наук. конф., 22-23 травня 2008р. : тези доповідей. – Дніпропетровськ, 2008. – С. 190-191. *Особистий внесок здобувача*: Обґрунтована доцільність реструктуризації підприємств виноробства шляхом створення комбінованої структури – кластера виновиробників.

Статті в інших наукових виданнях

11. Карпинская А.В. Приватизация, как один из экономических рычагов регулирования отношений „производитель- потребитель” // Сборник научных статей „Пути повышения эффективности хранения и переработки сельскохозяйственной продукции” : статьи / А.В. Карпинская, Ф.З. Мардаровский. – Одесса, 1999. – С.106-109. *Особистий внесок здобувача*: Обґрунтована необхідність реорганізації підприємств на основі зміни відносин власності.

12. Карпинская А.В. Повышение уровня функционального согласования в системе управления предприятий // Труды Украинской академии экономической кибернетики (Южный научный центр) : статьи / А.В. Карпинская, Ф.З. Мардаровский – Одеса, 1999.– Вып. 1 ч.2. – С. 3-9. *Особистий внесок здобувача*: визначені основні складові функціонального узгодження в системі управління підприємством.

АНОТАЦІЯ

Карпінська Г.В. Реструктуризація підприємств виноробства як інструмент управління їх життєвим циклом. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук із спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, 2009.

В дисертаційній роботі досліджено теоретичні і методичні питання реструктуризації і економічного діагностування підприємства. Основну увагу приділено розробці поетапно-структурованому підходу до діагностування та реструктуризації підприємств виноробства. Розроблений підхід передбачає комплекс заходів щодо: проведення діагностування підприємства, визначення етапу його життєвого циклу, визначення виду і напрямку реструктуризації, коректування базової стратегії підприємства, визначення відповідних перетворень підприємства згідно нової стратегії, формування „пакету” документів з проведення реструктуризації та реалізацію програми реструктуризації. Зазначений підхід до діагностування і реструктуризації дозволяє із мінімальними втратами часу і фінансових ресурсів провести діагностування підприємства й ефективно управляти процесом реструктуризації, відслідковуючи зміни у його життєвому циклі.

Ключові слова: реструктуризація підприємства; випереджальна, адаптаційна, фінансово-оздоровча, санаційна реструктуризація, економічне діагностування, кластер.

АННОТАЦИЯ

Карпинская А.В. Реструктуризация предприятий виноделия как инструмент управления их жизненным циклом. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, Одесса, 2009.

В диссертационной работе исследованы теоретические и методические аспекты реструктуризации предприятия. Основное внимание уделено разработке поэтапно-структурированного подхода к диагностированию и реструктуризации предприятий виноделия. В диссертации усовершенствованы теоретические основы реструктуризации предприятия: уточнено понятие «реструктуризация предприятия», предложены определения таких видов реструктуризации как опережающая, адаптационная, финансово-оздоровительная, санационная.

Проанализированы существующие модели реструктуризации предприятий: стоимостная, портфельная, делового совершенства, прагматическая.

Предложено определение экономического диагностирования, расширено смысловое содержание экспресс-диагностирования, функционального и комплексного диагностирования предприятия.

Проведен анализ основных тенденций развития виноделия в Украине, определены

основные факторы, влияющие на эффективность деятельности предприятий виноделия. Проведен кластерный анализ 24 объектов виноделия Одесской области, по результатам которого осуществлена группировка предприятий по ключевым показателям жизненного цикла. Проведено экономическое диагностирование отдельных предприятий, различных кластеров и определены этапы их жизненного цикла. Сформировано 5 кластеров предприятий в соответствии с этапами их жизненного цикла.

Разработан поэтапно-структурированный подход к диагностированию и реструктуризации предприятий виноделия, который предусматривает комплекс мероприятий: проведение диагностирования предприятия, определение этапа его жизненного цикла, определение вида и направления реструктуризации, корректирование базовой стратегии предприятия, определение соответствующих преобразований предприятия в соответствии с новой стратегией, формирование «пакета» документов по проведению реструктуризации и реализацию программы реструктуризации. Предложенный подход к диагностированию и реструктуризации позволяет с минимальными потерями времени и финансовых ресурсов провести экономическое диагностирование предприятия, научно обосновать механизм выбора вида реструктуризации, подготовить принятие решений, обеспечивающих эффективное управление реструктуризацией предприятий виноделия с учетом этапов их жизненного цикла.

Разработана методика экономического диагностирования предприятия виноделия, которая предусматривает два направления, а именно: диагностирование его внутренней и внешней среды. Диагностирование внешних и внутренних условий функционирования предприятия включает экспресс-диагностирование, функциональное и комплексное диагностирование. Для каждого из видов диагностирования предложен соответствующий инструментарий.

Разработаны варианты и схемы реструктуризации предприятий виноделия в рамках эталонных базовых стратегий развития.

С целью повышения конкурентоспособности предприятий виноделия Одесского региона, а также для целевого использования государственных средств на развитие виноградарства в рамках комбинированной стратегии предложено создание интегрированной структуры – кластера винопроизводителей Одесской области. Предложена структура кластера, состав и функции его участников. Проведена оценка эффекта синергии в зависимости от возможных вариантов состава участников кластера.

Ключевые слова: реструктуризация предприятия; опережающая, адаптационная, финансово-оздоровительная, санационная реструктуризация, экономическое диагностирование, кластер.

SUMMARY

Karpinskaya A. V. Restructuring of winemaking as a management tool in their life cycle. - Manuscript.

Thesis for getting an academic degree of candidate of economy, specialization 08.00.04 - economics and management of enterprises. Institute for market problems and economic-ecological researches of the Academy of Sciences of Ukraine, Odessa, 2009

In the thesis explored the theoretical and methodological aspects of the restructuring of enterprises. The main attention is given to the development of a phased-structured approach to diagnosis and restructuring of enterprises winemaking.

In the thesis improved theoretical framework of restructuring of the company: to clarify the concept of «restructuring», proposed definitions of these types of restructuring as an advance, adaptation, finance and health, sanitation.

The developed phased-structured approach near to diagnosing and restructuring of enterprises winemaking foresees the complex of measures a diagnosis of the enterprise, the definition phase of its life cycle, identification of the type and direction of restructuring, correcting the basic strategy of the company, the definition of the transformation of the company in accordance with the new strategy, formation «package» of documents for the restructuring and implementation of the restructuring program.

The proposed phased-structured approach allows research to substantiate the mechanism of preparation and decision-making, ensuring effective management of the restructuring of wine-making, taking into account the phases of their life cycle.

Key words: restructuring of enterprise; passing ahead, adaptation, financially-health, sanitation restructuring, economic diagnosis, cluster.